

Warszawa, dn. 05 sierpnia 2024 r.

Dr hab. Sławomir Mandes
Wydział Socjologii
Uniwersytet Warszawski

**Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Karoliny Cynk
pt. *Znaczenie środkowoeuropejskiego dyskursu akademickiego i medialnego w rozwoju
socjologii środowiska (Rzeszów 2022)*
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych
w dyscyplinie nauk socjologicznych**

1. Podstawowe informacje o Habilitantce

Dr Karolina Cynk obroniła doktorat w zakresie socjologii na podstawie rozprawy pt. *Etyczne i społeczne konsekwencje niektórych osiągnięć nowoczesnej biotechnologii*, wydanej w 2013 roku przez Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. Od 2013 roku Habilitantka jest zatrudniona w Instytucie Nauk Socjologicznych Uniwersytetu Rzeszowskiego.

2. Analiza i ocena rozprawy habilitacyjnej

Głównym osiągnięciem naukowym wskazanym we wniosku habilitacyjnym jest monografia pt. *Znaczenie środkowoeuropejskiego dyskursu akademickiego i medialnego w rozwoju socjologii środowiska* wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2022 roku. Rozprawa liczy 296 stron.

Wskazanym explicite celem pracy jest „poznanie sposobu, w jaki środowiskowy dyskurs akademicki i medialny w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej oddziałuje na rozwój socjologii środowiska” (s. 9). Bardziej szczegółowo, cele książki obejmują: opis sposobu postrzegania i traktowania środowiska przyrodniczego przez społeczność akademicką w Polsce, Słowacji i Ukrainie, przedstawienie sposobu, w jaki kwestie środowiskowe prezentowane są w opiniotwórczej prasie, opisanie i wyjaśnienie wybranych kwestii środowiskowych, elementów

składających się na środowisko i zachodzących w nim procesów. Autorka zamierza również przedstawić historię kształtowania się nauk zajmujących się środowiskiem, zarówno przyrodniczych (ekologii), jak i społecznych (socjologii środowiska). Ważnym aspektem jest określenie związku między stanem świadomości ekologicznej a faktycznym stanem środowiska w badanych krajach oraz porównanie dyskursu akademickiego i medialnego ze stanem środowiska.

Książka dr Cynk mieści się w rozwijającym się nurcie socjologii środowiskowej, żywo również obecnym w Polsce. W obszarze tym jest sporo prac podejmujących tematykę zagrożeń naturalnych, bezpieczeństwa energetycznego, ochrony przyrody, w tym zagrożonych gatunków, a także badań, których przedmiotem jest ogólnie pojęta przyroda. Polscy naukowcy i naukowczynie realizują liczne projekty badawcze dotyczące tych zagadnień, analizując je z perspektywy socjologicznej i interdyscyplinarnej. Oryginalność pracy dr Cynk leży w trzech aspektach. Po pierwsze wyróżnia się ona wysokim poziomem teoretycznej samoświadomości, co pozwala na pogłębioną refleksję nad podejmowanymi zagadnieniami. Po drugie praca jest umiejscowiona w aktualnych dyskusjach toczących się w ramach socjologii środowiskowej, co świadczy o jej aktualności i znaczeniu dla rozwoju dyscypliny. Po trzecie książka opiera się na badaniach empirycznych o charakterze porównawczym, co umożliwia szersze spojrzenie na analizowane problemy i pozwala wyciągnąć wnioski o większym zasięgu.

Autorka, na podstawie analizy dostępnej literatury, krytycznie odnosi się do dotychczas prowadzonych badań, które rozdzielają środowisko i społeczeństwo, badając relacje jednego do drugiego. W jej opinii lepiej określać socjologię środowiskową jako subdyscyplinę stosującą socjologiczną wyobraźnię do analizowania relacji między ludźmi, instytucjami, technologiami i ekosystemami, które razem tworzą społeczeństwo. Takie podejście pozwala na bardziej holistyczne ujęcie problematyki środowiskowej, unikając sztucznego podziału na to, co "społeczne" i to, co "przyrodnicze". Autorka argumentuje, że taka perspektywa umożliwia lepsze zrozumienie złożonych interakcji zachodzących między różnymi elementami systemu społeczno-ekologicznego, co jest kluczowe dla skutecznego adresowania współczesnych wyzwań środowiskowych. Autorka zapowiada, że jej badania są prowadzone z perspektywy całościowego spojrzenia na społeczeństwo i środowisko, budują „pomost między naukami społecznymi i przyrodniczymi i stanowią istotny wkład w rozwój tej subdyscypliny, co otwiera nowe możliwości badawcze."

Książka podzielona jest na sześć rozdziałów zwieńczonych krótkim zakończeniem. Rozdział pierwszy prezentuje kompleksową analizę rozwoju socjologii środowiska, oferując wartościowy wgląd w ewolucję tej subdyscypliny. Główna oś argumentacji, skupia się na potrzebie holistycznego podejścia do badań relacji między społeczeństwem a środowiskiem, wykraczającego poza tradycyjne podziały dyscyplinarne. Autorka przekonująco dowodzi, że klasyczne rozdzielanie sfery społecznej i przyrodniczej jest nieadekwatne do zrozumienia współczesnych wyzwań ekologicznych. Przedstawione porównanie amerykańskiej i europejskiej tradycji socjologii środowiska oraz opis jej rozwoju w różnych krajach dostarczają solidnych podstaw do zrozumienia różnorodności podejść w tej dziedzinie. Omówienie zostało oparte na obszernej literaturze i przykładach badań, dzięki czemu wnioski są generalnie przekonujące. Szczególnie wartościowa jest dyskusja nad kształtowaniem się globalnej socjologii środowiskowej, która ukazuje potencjał integracji różnych perspektyw regionalnych. Jednakże można by oczekiwać głębszej analizy ograniczeń i wyzwań związanych z proponowanym podejściem holistycznym.

Rozdział 2 pogłębia rozważania na temat kształtowania się nowego paradygmatu naukowego, co zostało zasygnalizowane w rozdziale 1. Dr Cynk przedstawia analizę rozwoju ekologii i jej związków z innymi naukami o środowisku. Skupia się na analizie ewolucji podejścia do badań środowiskowych – od redukcjonistycznego do holistycznego. Autorka dowodzi, że ekologia mimo swoich korzeni w paradygmacie mechanistycznym stopniowo zmierza w kierunku holistycznego ujęcia relacji człowiek-środowisko. Opisy rozwoju subdyscyplin ekologii i sformułowanych przez nią praw są generalnie przekonujące. Moją uwagę zwróciło szczególnie omówienie czterech praw ekologii i ich znaczenia dla kształtowania się nowego paradygmatu holistyczno-ekologicznego. Autorka skutecznie pokazuje, jak te prawa mogą stanowić pomost między naukami przyrodniczymi a społecznymi, w tym socjologią środowiska. Przedstawiona analiza różnic między ochroną przyrody a ochroną środowiska jest rzetelna.

Rozdział 3 przedstawia metodologię badań przeprowadzonych przez autorkę w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Autorka opisuje charakterystykę obszaru badań (południowo-wschodnia Polska, wschodnia Słowacja, zachodnia Ukraina), uzasadniając wybór tych regionów ich podobieństwem historyczno-kulturowym i gospodarczym. Następnie szczegółowo omawia metody i techniki badawcze zastosowane w czterech projektach, w tym: dwa badania ankietowe wśród studentów i wykładowców akademickich, krytyczną analizę dyskursu prasowego oraz

analizę dokumentów urzędowych dotyczących stanu środowiska. Autorka opisuje dobór próby, narzędzia badawcze oraz sposób analizy danych dla każdego projektu. Przedstawia też główne problemy badawcze, i pytania, na które szuka odpowiedzi. Badania ankietowe miały na celu poznanie świadomości i inteligencji ekologicznej respondentów, analiza dyskursu prasowego skupiała się na sposobie prezentowania kwestii środowiskowych w mediach, a analiza dokumentów służyła określeniu faktycznego stanu środowiska w badanych krajach. Rozdział kończy się sformułowaniem ogólnego pytania badawczego o relacje między stanem środowiska a jego postrzeganiem wyrażonym w dyskursie akademickim i medialnym.

Metodologia zastosowana przez autorkę w badaniach ma kilka istotnych ograniczeń, które mogą wpływać na wiarygodność uzyskanych wyników. Po pierwsze, dobór próby studentów, co dr Cynk przyznaje, nie zapewnia reprezentatywności. Problemem jest nie tylko mała liczebność, ale również fakt, że ponad 74% badanych osób stanowią kobiety. Nie wiadomo z czego to wynika. Autorka mogła zastosować bardziej przemyślane metody doboru, np. losowy dobór warstwowy uwzględniający różne kierunki studiów i lata nauki, lub dobór kwotowy odzwierciedlający strukturę populacji studentów na danej uczelni. Alternatywnie, można było przeprowadzić badanie na większej próbie w każdym kraju, co zwiększyłoby reprezentatywność wyników. Po drugie, próba 36 wykładowców/wykładowczyń jest zdecydowanie zbyt mała, aby wyciągać jakiegokolwiek wnioski w odniesieniu do ograniczonej i tak populacji nauczycieli akademickich trzech badanych regionów. Szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę kulturowe, ekonomiczne i historyczne zróżnicowanie osób badanych. Wątpliwe z metodologicznego punktu widzenia jest przeprowadzenie analizy jakościowej na danych zebranych za pomocą ankiety. Muszę przyznać, że mam kłopot ze zrozumieniem na czym ona miałaby w ogóle polegać. Z rozdziału piątego wynika, że autorka wykorzystwała odpowiedzi na pytania otwarte. Nie jest to jednak jasne. W książce nie zamieszczono narzędzi badawczych. Ankieta jest narzędziem ilościowym i nie dostarcza danych odpowiednich do pogłębionej analizy jakościowej. W tym przypadku bardziej adekwatną metodą byłyby wywiady pogłębione, które pozwoliłyby na zebranie bogatszego materiału jakościowego. Po trzecie, warto też zauważyć, że choć krytyczna analiza dyskursu (KAD) może być wykorzystana do analizy wizualnej, to analiza wizualna stanowi odrębną metodologię z własnymi narzędziami i procedurami. Połączenie tych dwóch podejść wymaga szczególnej ostrożności metodologicznej. Również w tym wypadku pojawia się problem zbyt małej próby. Autorka wybrała w sumie 13 zdjęć, przyznając, że „wybrane zostały one w sposób

arbitralny, moim zdaniem obrazy te umożliwiały przeprowadzenie najbardziej interesującej analizy i interpretacji” (236). Przyjęty sposób doboru próby stawia pod znakiem zapytania wiarygodność uzyskanych wyników. Po czwarte, autorka wykorzystuje różnorodne metody badawcze, co potencjalnie mogłoby wzbogacić analizę, jednak brakuje krytycznej refleksji nad ich połączeniem i wzajemnymi relacjami. Nie zostało jasno wyartykułowane, w jaki sposób wyniki uzyskane za pomocą poszczególnych metod (ankiety, krytyczna analiza dyskursu, analiza dokumentów) odnoszą się do siebie nawzajem i jak wspólnie przyczyniają się do odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Brak jest wyraźnej strategii triangulacji metodologicznej, która pozwoliłaby na systematyczne porównanie i integrację danych z różnych źródeł. Nie wiadomo, jak autorka zamierza łączyć dane ilościowe z ankiet z jakościowymi analizami dyskursu i dokumentów. Nie jest jasne, czy wyniki z poszczególnych metod mają się wzajemnie uzupełniać, weryfikować, czy może służyć różnym celom badawczym. Ponadto, nie została przedstawiona spójna rama konceptualna, która pokazywałaby, jak różne elementy badania (stan środowiska, świadomość ekologiczna, dyskurs medialny) łączą się ze sobą w odpowiedzi na główne pytania badawcze. Brakuje wyjaśnienia, jak konkretne metody i uzyskane dzięki nim dane przyczyniają się do zrozumienia relacji między stanem środowiska a jego postrzeganiem w dyskursie akademickim i medialnym.

Rozdział 4 przedstawia szczegółową analizę porównawczą stanu środowiska w Polsce, Słowacji i Ukrainie, obejmując jakość powietrza, wód, gleb, różnorodność biologiczną, lasy i gospodarkę odpadami. Autorka wykorzystuje dane statystyczne i raporty instytucji państwowych, wskazując na trudności w porównywaniu danych. Główne wnioski pokazują, że najlepsza kondycja środowiska występuje na Słowacji, następnie w Ukrainie, a najgorsza w Polsce, z zanieczyszczeniem powietrza jako głównym problemem. Członkostwo w UE sprzyja wprawdzie ochronie środowiska, ale jej nie gwarantuje. Stan środowiska zależy bardziej od rozwoju przemysłu i kultury danego kraju niż od przynależności do UE. Warto zauważyć, że analiza skupia się głównie na porównaniach między krajami, a mniej uwagi poświęca specyfice regionów w ramach Europy Środkowo-Wschodniej, co mogłoby dostarczyć bardziej kompleksowego obrazu sytuacji środowiskowej w tym obszarze.

Rozdział 5 prezentuje wyniki badań nad inteligencją i świadomością środowiskową studentów i wykładowców z Polski, Słowacji i Ukrainy, analizując je w kontekście faktycznego stanu

środowiska w tych krajach. Zebrane dane sugerują, że u respondentów poziom tych predyspozycji zależy bardziej od kultury danego społeczeństwa niż od cech demograficznych. Najwyższy poziom obu cech prezentowali respondenci ze Słowacji, co autorka wiąże z promowaniem wartości środowiskowych w kulturze słowackiej. Autorka zauważa, że wysoki poziom inteligencji środowiskowej nie zawsze przekłada się na odpowiednio wysoki poziom świadomości i działań prośrodowiskowych. Jednocześnie niski poziom inteligencji nie wyklucza podejmowania działań na rzecz środowiska. Zdaniem autorki, zebrane dane pokazują, że stan środowiska w danym kraju nie zawsze koreluje z poziomem inteligencji i świadomości środowiskowej jego mieszkańców. Ponadto, o ile poziom świadomości środowiskowej respondentów odzwierciedlał w pewnym stopniu stan środowiska w poszczególnych krajach, o tyle poziom inteligencji środowiskowej nie wykazywał takiej korelacji. W mojej ocenie wnioski te opierają się na daleko idących interpretacjach, których przesłanki nie zawsze są jasne. Generalizacja wymaga ostrożności, a interpretacje autorki często wykraczają poza bezpośrednie dane z badań.

Wprowadzenie przez autorkę pojęć inteligencji środowiskowej i świadomości środowiskowej jest niewątpliwie ciekawym i potencjalnie obiecującym empirycznie pomysłem. Koncepcje te oferują interesujące ramy do analizy stosunku ludzi do środowiska naturalnego, uwzględniając zarówno aspekty poznawcze, emocjonalne, jak i behawioralne. Rozróżnienie między inteligencją środowiskową jako wewnętrzną predyspozycją a świadomością środowiskową jako jej bardziej zewnętrznym przejawem stwarza możliwość głębszego zrozumienia złożoności postaw prośrodowiskowych. Autorka przedstawia ogólne definicje obu pojęć, opisując ich składniki i cechy charakterystyczne. W tekście zabrakło jasnej operacjonalizacji tych konstruktywów: dlaczego te, a nie inne wskaźniki mierzą dany konstrukt, jaka jest relacja między nimi itd. Dopracowanie operacjonalizacji tych pojęć mogłoby znacząco wzmocnić wartość badawczą tej koncepcji i otworzyć drogę do bardziej rygorystycznych badań empirycznych w przyszłości.

Rozdział 6 przedstawia analizę dyskursu wizualnego dotyczącego kwestii środowiskowych w trzech tygodnikach: polskiej "Polityce", słowackim "týždeň" i ukraińskim "Український тиждень" z 2017 roku. Autorka stawia sobie ambitny cel zbadania, jak kwestie środowiskowe są prezentowane w prasie tych krajów i jak to odzwierciedla faktyczny stan środowiska oraz kulturę danego społeczeństwa. Metodologicznie autorka deklaruje zastosowanie elementów krytycznej analizy dyskursu, jednak w praktyce ogranicza się do opisu i interpretacji zaledwie 13 wybranych

zdjęć (5 z polskiego, 4 ze słowackiego i 4 z ukraińskiego tygodnika). Brak jest jasno określonej strategii analizy czy systematycznego podejścia do badanego materiału. Analiza polega głównie na opisie wybranych zdjęć, ich treści i kontekstu, oraz opatrzeniu ich ogólnym komentarzem interpretacyjnym. Autorka stara się powiązać przekaz wizualny z tematyką artykułów, kulturą danego kraju i faktycznym stanem środowiska. Uzupełnia opis zdjęć informacjami z towarzyszącymi im tekstami, przyznając, że ich „poprawna interpretacja” (niejasne, co to znaczy w tym kontekście) jest możliwa jedynie wraz z tekstem. W efekcie, rozdział jest metodologiczną hybrydą. Należy zauważyć, że ambitne cele badawcze i szerokie wnioski stoją w kontraście z ograniczoną bazą empiryczną (13 zdjęć) i brakiem systematycznej metodologii analizy. To ogranicza możliwość generalizacji wniosków i zmniejsza ich wiarygodność. Nie powstrzymuje to autorki przed konkluzją, że zdjęcia w znacznym stopniu odzwierciedlają kulturę danego kraju i częściowo korespondują z faktycznym stanem środowiska, choć nie zawsze w pełni oddają istniejące problemy ekologiczne.

Podsumowując, książka Karoliny Cynk "Znaczenie środkowoeuropejskiego dyskursu akademickiego i medialnego w rozwoju socjologii środowiska" oferuje pogłębioną analizę teorii socjologii środowiskowej, umiejętnie osadzając je w szerokim, interdyscyplinarnym kontekście. Na szczególne uznanie zasługuje rzetelna i rozbudowana analiza sytuacji ekologicznej w Polsce, Słowacji i Ukrainie, dostarczająca cennego tła dla rozważań teoretycznych. Mocną stroną pracy jest również próba powiązania dyskursu akademickiego i medialnego z realiami środowiskowymi badanych krajów. Jednakże książka wydaje się stać w rozkroku między solidną częścią teoretyczną i analizą dokumentów zastanych a częścią empiryczną opartą na chwiejnej metodologii, co sprawia, że całość nie jest spójna, a wnioski nie są wiarygodne. Bardziej przemyślana metodologia mogłaby znacząco poprawić wartość naukową przeprowadzonych badań. Mimo tych słabości, książka stanowi wartościowy wkład w rozwój teorii i samorefleksji socjologii środowiska w kontekście środkowoeuropejskim, oferując bogaty materiał do dalszych badań i refleksji.

3. Pozostały dorobek publikacyjny i aktywność naukowa

Dorobek publikacyjny Habilitantki należy uznać za duży. Od 2013 roku opublikowała 29 prac, w tym 18 artykułów w punktowanych czasopismach. Spośród nich 8 ukazało się w językach obcych (angielski, ukraiński). Ponadto, opublikowała 9 rozdziałów w zbiorowych monografiach

naukowych. Opublikowała 2 artykuły w czasopismach nieujętych na listach punktowanych wydawnictw. Była również współredaktorką dwóch zbiorowych monografii.

Lektura wybranych publikacji pokazuje, że Habilitantka specjalizuje się w: 1) badaniu świadomości ekologicznej i edukacji środowiskowej, czego wyrazem jest też analizowana powyżej monografia, 2) kwestii zrównoważonego rozwoju i urbanizacji. W swoich badaniach Habilitantka koncentruje się na strategiach zrównoważonego rozwoju miast oraz ich implementacji w różnych kontekstach kulturowych i geograficznych. Obejmuje analizę działań prośrodowiskowych podejmowanych przez instytucje i jednostki; 3) problematyce bioetyki i genetyki. Porusza kwestie związane z rozwojem biotechnologii, inżynierii genetycznej oraz ich wpływu na społeczeństwo i środowisko. Obejmuje zagadnienia takie jak bezpieczeństwo żywności modyfikowanej genetycznie, etyczne aspekty badań nad genomem ludzkim oraz moralne implikacje genetycznego ulepszania człowieka.

Dorobek publikacyjny Habilitantki prezentuje zróżnicowanie tematyczne, jednocześnie wykazując specjalizację w obszarze ekologii i świadomości środowiskowej. Jest to godne pochwały, gdyż pozwala na dogłębne zbadanie tej problematyki z różnych perspektyw. Dominująca część publikacji koncentruje się na kwestiach świadomości ekologicznej, edukacji środowiskowej oraz społecznej percepcji problemów ekologicznych, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu Europy Środkowo-Wschodniej. Ta specjalizacja jest szczególnie cenna, ponieważ dostarcza unikalnych danych porównawczych dla tego regionu, świadczy o interdyscyplinarnym podejściu dr Cynk i umiejętności łączenia różnych dziedzin wiedzy w kontekście badań nad środowiskiem.

Wysoko należy również ocenić aktywność konferencyjną Habilitantki. W latach 2012–2023 wzięła udział w 22 konferencjach naukowych (11 międzynarodowych i 11 krajowych), była również zaangażowana w 6 komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych.

Dr Cynk słabiej wypada pod względem samodzielnie przeprowadzonych badań i zaangażowania w prace zespołów badawczych. Brała udział w dwóch projektach badawczym i kierowała dwoma projektami.

4. Ocena dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz w zakresie współpracy międzynarodowej

Ocena dorobku dydaktycznego dr Cynk oraz jej zaangażowania w biurokratyczne aspekty pracy naukowej wypada bardzo dobrze. Pod kierunkiem Habilitantki 22 osoby obroniły licencjaty. Aktywnie uczestniczy ona w życiu Uniwersytetu, w życiu naukowym w kraju i za granicą, prowadząc gościnne wykłady, odbywając staże oraz biorąc udział w konferencjach.

Analiza dorobku dr Cynk wskazuje na godną podkreślenia współpracę z instytucjami badawczymi z Ukrainy. Ta współpraca jest widoczna w publikacjach w ukraińskich czasopismach naukowych, a od 2020 r. Habilitantka jest członkinią zespołu redakcyjnego ukraińskiego rocznika naukowego „Україна дипломатична”, a wcześniej „Зовнішні Справи”. Prowadzi badania porównawcze obejmujące Ukrainę. Ta współpraca przyczynia się do rozwoju międzynarodowej wymiany naukowej, umożliwia bardziej kompleksowe spojrzenie na problemy ekologiczne w regionie oraz wspiera ukraińskie środowisko naukowe w trudnym okresie konfliktu zbrojnego oraz pomaga w budowaniu mostów między społecznościami naukowymi naszych krajów.

5. Konkluzja

W świetle przeprowadzonej oceny stwierdzam, że dorobek naukowy, organizacyjny i dydaktyczny dr Karoliny Cynk spełnia warunki Art. 16 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z dn. 14 marca 2003 r. i można go uznać za podstawę do nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki socjologiczne.

S. Mandes

Podpisany elektronicznie przez
Sławomir Mandes; Uniwersytet Warszawski
05.08.2024
13:14:15 +02'00'